

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

На правах рукопису

Мельник Юрій Борисович

УДК 373.31.031.73(043.5)

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я
В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук

Науковий керівник

Дмитренко Тамара Олександрівна,
доктор педагогічних наук, професор

Харків – 2010

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ.....	13
1.1. Сутність феномену “культура здоров'я” в філософській, соціально-педагогічній, психологічній літературі.....	16
1.2. Особливості формування культури здоров'я дітей молодшого шкільного віку в соціокультурному контексті.....	44
1.3. Обґрунтування соціально-педагогічних засад формування культури здоров'я в учнів початкової школи.....	72
Висновки до розділу 1.....	91
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСАД ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	95
2.1. Організація та проведення експериментальної роботи.....	95
2.2. Експериментальне впровадження соціально-педагогічної технології формування культури здоров'я в початковій школі.....	127
2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	150
Висновки до розділу 2.....	173
ВИСНОВКИ.....	178
ДОДАТКИ.....	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	325

ВСТУП

Актуальність теми. Соціокультурні процеси, що відбуваються в Україні, взаємопов'язані зі всесвітніми тенденціями розвитку людства. В умовах глобалізації суспільства в національній системі освіти особливої актуальності набувають питання розвитку особистості в соціокультурному контексті, формування культури здоров'я підростаючого покоління. Актуальність формування культури здоров'я населення України, зокрема дітей молодшого шкільного віку, зумовлена критичним станом здоров'я школярів. Початкову школу з погіршеним станом здоров'я завершують близько 80 % учнів. Останнім часом відзначається не лише суттєве зменшення кількості здорових дітей, а й поширення серед них шкідливих звичок, знецінення культури здоров'я. Оскільки самій людині належить провідна роль у збереженні та зміцненні здоров'я, виборі способу життя, системи цінностей, ступеня гармонізації внутрішнього світу і відносин з оточенням, стає очевидним необхідність усвідомлення нею потреби бути культурно здоровою.

Основні підходи до формування культури здоров'я дітей і молоді визначено в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту, Законі України „Про фізичну культуру і спорт”, Наказі Президента України „Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності в суспільстві та утвердження здорового способу життя”, Концепції загальнодержавної цільової соціальної програми „Здорова нація”, Європейської стратегії ВООЗ „Здоров'я і розвиток дітей та підлітків” та інших документах, які створюють підґрунтя для взаємодії різних соціальних інститутів та регламентують правові основи соціально-педагогічної діяльності у вирішенні проблеми формування культури здоров'я підростаючого покоління.

У філософських, соціологічних, педагогічних, психологічних, медичних дослідженнях накопичено теоретичні здобутки та практичний досвід, що є підґрунтям для розробки соціально-педагогічних засад формування культури

здоров'я в учнів початкової школи. Виділимо кілька напрямів проведених наукових досліджень з цієї проблеми.

У загальнофілософському плані визначено сутність поняття „культура” (Т. Еліот, Е. Маркарян, Е. Тайлор, М. Херскович та інші); з'ясовано сутність поняття „здоров'я” (С. Боткін, Г. Гегель, П. Калью та інші). Проблема культури та здоров'я відображена в працях вітчизняних і зарубіжних учених: філософів (М. Бердяєв, Х. Ортега-і-Гассет, В. Соловйов та інші), педагогів (Ш. Амонашвілі, А. Дістервег, Я. Коменський, Я. Корчак, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші), культурологів (Б. Єрасов, М. Каган, Д. Мацумото, В. Шейко та інші), психологів (А. Адлер, А. Маслоу, З. Фройд, Е. Фромм, К. Хорні та інші), медиків (М. Амосов, П. Анохін, Л. фон Берталанффі, С. Громбах) та інших науковців.

В останнє десятиріччя опубліковані праці, в яких визначено сутність поняття „культура здоров'я” (В. Горащук, Г. Кривошеєва, С. Свириденко, В. Скумін, О. Трещева, В. Шахненко та ін.). У дисертаціях В. Горащука і С. Кириленко проблема формування культури здоров'я школяра розглядається в соціально-педагогічному контексті.

Для дослідження проблеми формування культури здоров'я в учнів важливе значення мають наукові роботи Л. Виготського, В. Кан-Каліка, Г. Костюка, С. Рубінштейна, В. Сухомлинського, Б. Теплова та інших, в яких розкрито різні аспекти проблеми формування культури людини: мислення, спілкування, естетична культура почуттів, засвоєння норм культури поведінки, моральних засад культури тощо. Питанню формування здорового способу життя дітей і молоді присвячено праці В. Войтенко, В. Зайцева, Н. Зимівець, Ю. Лісіцина, С. Омельченко, Є. Приступи, Л. Сущенко та інших, зокрема проблему формування здорового способу життя молодших школярів досліджено О. Дубогай, С. Свириденко, Ю. Цюпаком та іншими. Проблемою здоров'я, попередження шкідливих звичок, девіантної поведінки школярів займалися І. Зверева, Р. Овчарова, В. Оржеховська, В. Шкуркіна та інші дослідники. Становленню ціннісних орієнтацій особистості щодо здорового способу життя та загальнолюдських цінностей присвячені праці І. Бежа, С. Лапаєнко, Т. Ротерс та

інших авторів. Розкриттю загальних основ валеології та створенню системи валеологічної освіти в загальноосвітніх закладах присвятили свої праці І. Брехман, М. Гончаренко, М. Гриньова, В. Казначеев, В. Колбанов, С. Попов, Л. Татарникова та інші.

Теоретичну цінність і практичну значущість для розробки питань формування культури здоров'я в учнів мають наукові праці педагогів: методологів Т. Дмитренко, В. Загвязинського, А. Киверялга, Е. Князевої, Ф. Корольова, В. Краєвського, А. Куракіна, М. Скаткіна, К. Яресько та інших; дидактів Ю. Бабанського, Н. Бордовської, А. Кузнецова, І. Лернера, Б. Лихачова, В. Лозової, Л. Нечепоренко, М. Поташника, А. Реана, Г. Троцько, Т. Шамової та інших; соціальних педагогів Н. Заверико, А. Капської, Л. Міщик, А. Мудрика, А. Рижанової, С. Савченка, С. Харченка та інших.

Аналіз теоретичних напрацювань учених і практичного досвіду в освітній галузі з проблем формування культури здоров'я, здорового способу життя дітей свідчить, що формуванню культури здоров'я в учнів початкових класів приділялось недостатньо уваги. Бракує досліджень феномену „культура здоров'я”, не визначені особливості формування культури здоров'я в дітей молодшого шкільного віку, відсутня модель культури здоров'я особистості учня початкової школи, не розроблені критерії та показники рівнів сформованості культури здоров'я в молодших школярів, недостатньо програмного та методичного забезпечення соціально-педагогічної діяльності з цієї проблеми, немає науково обґрунтованого технологічного забезпечення формування культури здоров'я в початковій школі, рекомендацій щодо ефективних засобів соціально-педагогічної діяльності з формування культури здоров'я молодших школярів. Указані недоліки педагогічної теорії і практики породжують низку *суперечностей між:*

- потребою суспільства в культурно-розвиненій здоровій особистості та низьким рівнем сформованості культури здоров'я підростаючого покоління;

- наявністю емпіричного досвіду формування культури здоров'я школярів та відсутністю соціально-педагогічних досліджень з формування культури здоров'я в молодших учнів у сучасних соціокультурних реаліях;

- необхідністю гармонійного розвитку фізичних, психічних, соціальних, духовних якостей учнів і відсутністю відповідних інтегрованих програм, технологій, методичного забезпечення соціально-педагогічної діяльності, що відповідає цій проблемі в цілому.

Отже, актуальність, соціально-педагогічне значення досліджуваної проблеми, а також виявлені суперечності та необхідність їх вирішення зумовили вибір теми дослідження: **„Соціально-педагогічні засади формування культури здоров'я в учнів початкової школи”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Харківської державної академії культури на період 2006 – 2010 рр. як складова теми кафедри соціальної педагогіки „Теорія та практика соціально-педагогічної діяльності” (протокол № 8 від 27 лютого 2006 р.). Тему дисертації узгоджено Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 2 від 27.02.2007 р.).

Об'єкт дослідження – культура здоров'я школярів у соціокультурному процесі.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні засади формування культури здоров'я молодших школярів.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити соціально-педагогічні засади формування культури здоров'я молодших школярів.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що ефективність формування культури здоров'я молодших школярів забезпечується за умов реалізації соціально-педагогічних засад, а саме: взаємодії соціальних інститутів суспільства в системі соціально-педагогічної діяльності з формування культури здоров'я молодших школярів; організації діяльності соціального педагога з

проблеми формування культури здоров'я молодших школярів; упровадження соціально-педагогічної технології формування культури здоров'я в початковій школі.

Відповідно до предмета, мети і гіпотези сформульовано **завдання дослідження.**

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми культури здоров'я в науковій літературі, уточнити зміст провідних дефініцій, ґрунтуючись на сучасних теоретико-методологічних підходах.

2. Дослідити особливості формування культури здоров'я в учнів початкових класів, розробити і науково обґрунтувати модель культури здоров'я особистості учня початкової школи.

3. Теоретично обґрунтувати соціально-педагогічні засади формування культури здоров'я в учнів початкової школи.

4. Визначити систему критеріїв і показників культури здоров'я учня, схарактеризувати рівні сформованості культури здоров'я дітей молодшого шкільного віку, а також розробити діагностичні методики вивчення культури здоров'я в учнів початкової школи.

5. Експериментально перевірити соціально-педагогічні засади та ефективність розробленої соціально-педагогічної технології формування культури здоров'я в початковій школі, програмного та методичного забезпечення.

Теоретико-методологічні засади дослідження становлять соціокультурний, цілісний, системний, синергетичний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний підходи до формування культури здоров'я учня, наукові положення про соціальну зумовленість розвитку особистості та формування культури здоров'я в учнів початкової школи; ідеї вітчизняних і зарубіжних учених із проблем: дослідження філософських аспектів культури (П. Гуревич, М. Єшич, М. Каган, І. Кант, К. Клакхон, А. Кребер, В. Межуєв, В. Поліщук, Е. Соколов, В. Стьопін, П. Флоренський); збереження і зміцнення здоров'я особистості (М. Амосов, П. Анохін, Г. Апанасенко, Е. Булич, І. Мурахов); висвітлення взаємозв'язку і взаємозалежності між культурою та здоров'ям, що

відображено у працях педагогів (Я. Корчак, П. Лесгафт, А. Макаренко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський), психологів і психіатрів (А. Маслоу, А. Менегетті, Г. Никифоров, В. Райх, Е. Фромм, К. Хорні), вчених-медиків (М. Амосов, П. Анохін, С. Громбах, Ю. Лісіцин), фізіологів (І. Павлов, Л. фон Берталанффі), соціологів (А. Гален, Е. Дюркгейм), культурологів (М. Реріх, К. Юнг, В. Шейко); педагогічних досліджень з формування культури здоров'я школярів (В. Горащук, С. Кириленко, В. Шахненко) та молоді (Ю. Драгнєв, В. Бабич); психолого-педагогічних досліджень з розвитку особистості та ролі діяльності (Л. Виготський, В. Давидов, І. Зимня, О. Леонтєв, О. Лосєв, П. Лушин, В. М'ясищєв, А. Петровський, І. Якиманська); досліджень культури особистості за допомогою системного та особистісно-діяльнісного підходів (В. Гриньова, Е. Маркарян, Л. Сохань та інші); досліджень зарубіжних психологів щодо становлення особистості (Р. Ассаджіолі, Е. Берн, Е. Еріксон, Дж. Морено, Ф. Перлз, З. Фройд); педагогічних аспектів досліджень розвитку особистості учня (Б. Ананьєв, О. Бодальов, Н. Бібік, Г. Єльнікова, Л. Занков, І. Кон, І. Лернер, В. Лозова, С. Подмазін, Г. Щукіна); соціально-педагогічних досліджень різних аспектів роботи з дітьми (О. Безпалько, І. Зверєва, А. Капська, С. Омельченко, І. Подласий, А. Рижанова, С. Харченко), а також наукових положень про єдність людини і суспільства, пріоритет загальнолюдських цінностей у навчанні та вихованні учнів (І. Бєх, Н. Розов, В. Сухомлинський), наукових положень щодо застосування технологій в освіті (П. Атутов, В. Беспалько, М. Бірюкова, В. Євдокимов, Н. Заверико, А. Капська, М. Кларін, В. Нікітін, І. Прокопенко, Г. Селевко, С. Харченко), положень основних законодавчих та нормативно-правових документів, що стосуються формування культурно-здорового молодого покоління України.

Дослідження здійснювалось на основі комплексу **методів**: *теоретичні*: аналіз наукової літератури, порівняння, синтез, систематизація, узагальнення для визначення основних понять, стану розробленості досліджуваної проблеми та теоретичного підґрунтя соціально-педагогічних засад; проектування і моделювання для розробки моделі культури здоров'я молодших школярів,

відповідної соціально-педагогічної технології; *емпіричні*: обсерваційні методи (систематичне спостереження), методи опитування (анкетування, бесіди), тестування та діагностичні методи для визначення стану культури здоров'я школярів; соціометричних, прогностичних (експертних оцінок, узагальнення незалежних характеристик тощо) для визначення ефективності експериментальної роботи, а також аналізу особистого досвіду роботи автора практичним психологом/соціальним педагогом, учителем у початкових класах; педагогічний експеримент – для перевірки гіпотези дослідження; *методи математичної статистики* – для визначення статистичної значущості результатів експериментального дослідження.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що:

- *уперше*: теоретично обґрунтовано соціально-педагогічні засади формування культури здоров'я в учнів початкової школи: взаємодія соціальних інститутів суспільства в системі соціально-педагогічної діяльності з формування культури здоров'я молодших школярів (відповідно до рівнів: регіону, територіальної громади, навчального закладу, ступеня навчального закладу, групи, особистості), організація діяльності соціального педагога та соціально-педагогічна технологія з означеної проблеми; введено до наукового обігу поняття „культура здоров'я дитини молодшого шкільного віку”, „здоров'яформувальна поведінка”, „соціально-педагогічна система формування культури здоров'я особистості”; розроблено модель культури здоров'я особистості учня початкової школи, що містить структурні та функціональні компоненти, систему критеріїв з характеристикою їх показників і рівнів;

- *подальшого розвитку набули* наукові уявлення про сутність понять „культура здоров'я”, „здоровий спосіб життя”, „фізичне здоров'я”, „психічне здоров'я”, „соціальне здоров'я”, „духовне здоров'я”, „соціально-педагогічна технологія”; про формування культури здоров'я підрастаючого покоління як напряму соціально-педагогічної діяльності;

- *удосконалено* форми і методи соціально-педагогічної роботи з молодшими школярами в контексті формування культури здоров'я.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено соціально-педагогічну технологію формування культури здоров'я молодших школярів, зміст якої включає організаційну структуру „Управління культурою здоров'я в школі”; комплексно-цільову програму „Формування культури здоров'я в початковій школі”; систему виховної роботи школи з формування культури здоров'я учнів; факультативний курс „Культура здоров'я” для учнів початкової школи; комплекс діагностичних методик для визначення рівня сформованості культури здоров'я молодшого школяра. Розроблено програму спецкурсу „Базиси культури здоров'я” для студентів ВНЗ зі спеціальності „Соціальна педагогіка”, програму та науково-методичне забезпечення роботи педагогічної майстерні „Школа культури здоров'я”, статутну документацію Харківської обласної громадської організації „Культура здоров'я”.

Результати дослідження можуть використовуватися адміністрацією навчальних закладів, учителями, соціальними педагогами в соціально-педагогічній діяльності зі школярами, а також у процесі підготовки майбутніх учителів, соціальних педагогів у вищих навчальних закладах різного рівня акредитації, в системі післядипломної освіти педагогічних працівників.

Результати наукового дослідження **впроваджено** у:

- загальноосвітніх навчальних закладах м. Харкова: НВК № 12 (нині Харківська гімназія № 12, довідка № 212 від 14.05.2007 р.), ЗОШ № 10 (довідка № 96 від 14.05.2007 р.), ЗОШ № 35 (довідка № 34 від 12.11.2002 р.), ЗОШ № 53 (довідка № 51 від 14.05.2007 р.); м. Люботина: ЗОШ № 3 (довідка № 37 від 25.03.2008 р.);

- вищих навчальних закладах: Харківській державній академії культури; Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди (довідка № 01-721 від 23.11.2007 р.) при викладанні курсу „Базиси культури здоров'я” та організації виробничої практики для студентів зі спеціальності „Соціальна педагогіка”;

- системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації педагогічних працівників: Харківському обласному науково-методичному інституті

безперервної освіти (довідка № 380 від 11.05.2004 р.), інституті післядипломної освіти при Харківському державному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди, управлінні освіти Червонозаводської районної у м. Харкові ради (довідка № 675 від 26.09.2006 р.) та науково-методичному педагогічному центрі управління освіти Департаменту з гуманітарних питань Харківської міської ради (довідка № 2548 від 24.12.2008 р.);

- Харківській обласній громадській організації „Культура здоров'я” (довідка № 5 від 27.05.2010 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертації оприлюднено на:

– *Всесвітньому Етичному Форумі та Міжнародних Конгресах „Единый мир – здоровый человек”* (Ялта, 2004), *„Этика и гуманизм”* (Алушта, 2005), IV Слов'янські педагогічні читання *„Розвиток особистості в полікультурному освітньому просторі”* (Черкаси, 2005); а також представлено в доповідях і повідомленнях на *наукових конференціях* різного рівня:

– *Міжнародних: „Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики”* (Київ, 2002), *„Духовна культура в інформаційному суспільстві”* (Харків, 2002), *„Научно-методические и практические аспекты подготовки специалистов в современном техническом вузе”* (Белгород, Росія, 2003), *„Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи”* (Дрогобич, 2003), *„Соціокультурні комунікації в інформаційному суспільстві”* (Харків, 2003), *„Фізична культура, спорт та здоров'я”* (Харків, 2003), *„Вимірювання навчальних досягнень школярів і студентів: гуманістичні, методологічні, методичні, технологічні аспекти”* (Харків, 2003), II Міжнародних педагогічних читаннях *„Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю”* та X Всеукраїнських педагогічних читаннях *„Василь Сухомлинський і сучасність: особистість учителя”* (Київ-Кіровоград-Павлиш, 2003), XIII Міжнародному Симпозіумі *„Экология и здоровье”* (Сімферополь, 2004), *„Освіта, культура та мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації”* (Харків, 2007), *„Соціальні комунікації в*

стратегіях формування суспільства знань” (Харків, 2009), „Управління в освіті” (Львів, 2009);

– *Всеукраїнських*: „Формування здорового способу життя студентської молоді: реалії та перспективи” (Полтава, 2002), „Управління в освіті” (Львів, 2003); „Сучасний навчальний заклад – Школа сприяння здоров’ю” (Харків, 2006), „Наукові читання з педагогічних та соціально-педагогічних проблем” (Харків, 2007), „Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття” (Харків, 2003, 2007 – 2009); „Методологічні питання наукового дослідження в педагогіці та соціальній педагогіці” (Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2007).

Результати та висновки роботи обговорено за участю автора на *регіональному рівні*, під час виступів на: спеціалізованих семінарах для соціальних педагогів, адміністрацій загальноосвітніх шкіл м. Харкова та Харківської області (2001 – 2008), засіданнях кафедр і науково-методичних лабораторій у системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації педагогічних працівників м. Харкова (2002 – 2004); виставках-ярмарках педагогічних ідей (Харків, 2003, 2005, 2006); педагогічних читаннях для батьків (Харків, 2000 – 2008); громадських заходах Харківської обласної громадської організації „Культура здоров’я” (2005 – 2010).

Матеріали дослідження доповідались на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Харківської державної академії культури.

Публікації. Основний зміст дослідження відображено в 17 публікаціях, із них: 12 – статті у фахових виданнях; 3 – статті в збірниках матеріалів конференцій, конгресів; 1 – авторська програма для учнів початкової школи; 1 – програма для студентів ВНЗ педагогічного профілю.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів з висновками до кожного, загальних висновків, списку використаних джерел (258 найменувань, з них 12 – іноземними мовами), 8 додатків на 142 сторінках. Робота містить 30 таблиць, 21 рисунок. Загальний обсяг роботи – 346 сторінок.

ВИСНОВКИ

Використання сучасних теоретико-методологічних підходів до вивчення проблеми формування культури здоров'я молодших школярів і одержані результати експериментального дослідження підтвердили гіпотезу та дозволили сформулювати загальні висновки.

1. У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми формування культури здоров'я молодших школярів, що виявляється в обґрунтуванні та експериментальній перевірці соціально-педагогічних засад формування культури здоров'я молодших школярів.

2. Теоретичний аналіз наукових досліджень свідчить про те, що у сучасній педагогічній науці й практиці ще не склалося однозначного розуміння феномену „культура здоров'я”. Феномен культури здоров'я є об'єктивною реальністю, його можна розглядати як відносно самостійний вид культури, що має своє призначення, особливості розвитку та занепаду як у суспільстві, так і окремої людини. Рушійними силами розвитку культури здоров'я в суспільстві є проблеми погіршення стану здоров'я населення, поширення згубних звичок і залежностей, знецінення культурних цінностей та інші негативні явища, які притаманні сучасному суспільству. Це насамперед впливає на дітей, зокрема молодшого шкільного віку, які є найуразливішими. Процес становлення культури здоров'я молодших школярів, адаптація дітей до соціокультурних реалій актуалізували питання щодо формування культури здоров'я як соціально-педагогічної проблеми.

Застосування комплексу підходів (соціокультурного, цілісного, системного, синергетичного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного) до вивчення проблеми культури здоров'я, а також аналіз провідних дефініцій за темою дослідження дозволив зробити уточнення та розширити сутність понять „культура здоров'я”, „здоровий спосіб життя”, „фізичне здоров'я”, „психічне здоров'я”, „соціальне здоров'я”, „духовне здоров'я”, „соціально-педагогічна технологія”. Ввести до наукового обігу поняття „соціально-педагогічна система

формування культури здоров'я особистості”, „здоров'яформувальна поведінка”, „культура здоров'я дитини молодшого шкільного віку”, яка визначається як інтегроване особистісне утворення, сформоване на основі знань, умінь, що характеризується здоров'яформувальною поведінкою, яка відповідає віковим особливостям індивіда, виявляється в цілісності та гармонійному розвитку всіх складових індивідуального здоров'я, основних сфер особистості, прагненні дитини до самопізнання, самовдосконалення, творчої діяльності.

3. Аналіз літературних джерел дозволив визначити особливості формування культури здоров'я в учнів початкових класів: вікові (в дітей молодшого шкільного віку), індивідуальні (фізичні, психічні, соціальні, духовні), соціокультурні (соціальні інститути суспільства, державні/приватні програми і проекти тощо), що мають враховуватися в соціально-педагогічній діяльності з школярами. На цій основі розроблено і науково обґрунтовано модель культури здоров'я особистості учня початкової школи, яка складається з компонентів: структурних (складових індивідуального здоров'я учня), функціональних внутрішніх (основних сфер особистості учня) та функціональних зовнішніх (академічних досягнень учнів щодо збереження і зміцнення здоров'я).

4. Сучасні соціокультурні тенденції та результати проведеного дослідження вказують на необхідність розробки проблеми формування культури здоров'я школярів у соціально-педагогічному аспекті. Формування культури здоров'я в учнів початкової школи реалізовувалося на базі обґрунтованих у дослідженні соціально-педагогічних засад: взаємодії соціальних інститутів суспільства в системі соціально-педагогічної діяльності з формування культури здоров'я молодших школярів, організації діяльності соціального педагога з проблеми формування культури здоров'я молодших школярів, упровадженні соціально-педагогічної технології формування культури здоров'я в початковій школі, які в сукупності забезпечували системність вирішення проблеми в соціально-педагогічній діяльності.

5. Теоретичний аналіз наукової літератури уможливив визначити систему критеріїв, які характеризують культуру здоров'я учня, це: складові

індивідуального здоров'я (фізичне, психічне, соціальне, духовне); основні сфери особистості (мотиваційна, когнітивна, афективна, ціннісна, поведінкова); академічні досягнення учнів з програм оздоровчої спрямованості. Схарактеризовано показники та рівні сформованості культури здоров'я дітей молодшого шкільного віку (високий, достатній, середній, низький).

Вивчення сформованості культури здоров'я в учнів початкової школи здійснювалось на основі розробленого й верифікованого комплексу діагностичних методик („Паспорт здоров'я класу”, „Визначення рівня культури здоров'я особистості учня”, „Тестові різнорівневі завдання за програмою курсу „Культура здоров'я” для учнів початкових класів) із застосуванням до результатів методів математичної статистики (критерію Пірсона – χ^2 , методу рангової кореляції Спірмена, факторно-критеріальної моделі оцінки рівнів сформованості культури здоров'я в учнів початкової школи та інших методів математичної обробки даних), які дозволили з'ясувати рівні розвитку кожного з компонентів культури здоров'я учня окремо та в сукупності як інтегрованого особистісного утворення.

6. Соціально-педагогічне дослідження, що складалося з констатувального, формувального, контрольного етапів експерименту, дозволило ґрунтовно дослідити соціально-педагогічні засади формування культури здоров'я молодших школярів і перевірити ефективність упровадження розробленої соціально-педагогічної технології. Соціально-педагогічні засади забезпечили взаємодію соціальних інститутів суспільства в системі соціально-педагогічної діяльності за провідною роллю соціального педагога через упровадження інтегрованої соціально-педагогічної технології. Дослідженням встановлено, що на формування культури здоров'я школярів впливають соціокультурні, організаційно-управлінські та педагогічні умови. Соціально-педагогічна технологія формування культури здоров'я в початковій школі дозволила врахувати наявні умови та власні соціально-педагогічні, що реалізовано у двох аспектах: організаційно-управлінському та педагогічному, це забезпечило підвищення ефективності соціально-педагогічної діяльності. Технологія впроваджувалась відповідно до

таких етапів: теоретичний, проектування управління школою, планування, формування культури здоров'я в учнів, діагностичний, що дозволило системно реалізувати комплексно-цільову програму „Формування культури здоров'я в початковій школі”, систему виховної роботи школи з формування культури здоров'я учнів, факультативний курс „Культура здоров'я” для учнів початкової школи тощо. Ефективність упровадження соціально-педагогічної технології визначалась за критеріями: сформованість культури здоров'я в учнів початкової школи, надійність результатів соціально-педагогічного впливу на учнів.

7. Аналіз отриманих даних свідчить: в усіх групах спостерігається тенденція підвищення рівня культури здоров'я молодших школярів, що насамперед пов'язано з віковими особливостями та соціокультурним середовищем (переважно таким соціальним інститутом як школа). З'ясовано, що більш вираженим є зростання рівня культури здоров'я в учнів початкової школи за умов реалізації соціально-педагогічних засад цього процесу, зокрема: упровадження відповідної соціально-педагогічної технології. Відзначено, що соціально-педагогічна технологія, яка реалізовувалась за першою стратегією (у двох аспектах), суттєво впливає на рівень сформованості культури здоров'я в учнів, зокрема: в експериментальних групах E₁-E₄ цей рівень вищий, ніж у групах E₅-E₆, де технологія запроваджувалась за другою стратегією (без реалізації педагогічної технології), і удвічі вище, ніж у контрольних групах K₁-K₄. Аналогічна тенденція спостерігається при перевірці надійності результатів експериментальних дій через два роки після впливу на учнів активних соціально-педагогічних факторів. Залучення до дослідження експертів дозволило встановити вагомість компонентів та критеріїв у розробленій автором факторно-критеріальній моделі, отримати незалежну оцінку соціально-педагогічної технології та методичного забезпечення до неї.

Визначені соціально-педагогічні засади з розробленим технологічним і методичним забезпеченням соціально-педагогічної діяльності з формування культури здоров'я в початковій школі створили необхідний фундамент для вирішення проблеми дослідження на практиці.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування культури здоров'я школярів. Подальші дослідження пов'язані з вивченням цього процесу в різних соціокультурних умовах і на різних вікових етапах, з виявленням можливостей впливу позашкільної діяльності на формування культури здоров'я дітей, а також сутності родинних, національних, кроскультурних особливостей феномену культури здоров'я та їх впливу на розвиток культури здоров'я особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абзалов Р. А. Физкультурология / Р. А. Абзалов // Современный олимпийский спорт и спорт для всех : материалы VII междунар. науч. конгресса. – М. : Спорт Академ Пресс, 2003. – Т. 1. – 2003. – С. 110–111.
2. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / Альфред Адлер ; пер. с нем. А. М. Боковой. – М. : Фонд «За экон. грамотность», 1995. – 291 с.
3. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества / Ш. А. Амонашвили. – К. : Освіта, 1991. – 110 с.
4. Амосов Н. М. Энциклопедия Амосова. Алгоритм здоровья / Н. М. Амосов. – М. : АСТ; – Донецк : Сталкер, 2002. – 509 с.
5. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с.
6. Анохин П. К. Социальное и биологическое в природе человека / П. К. Анохин // Соотношение биологического и социального в человеке. (Материалы симпозиуму в г. Москве – сентябрь 1975 г.). – М., 1975. – С. 301–318.
7. Анохин П. К. Узловые вопросы функциональной системы / П. К. Анохин. – М. : Наука, 1980. – 198 с.
8. Апанасенко Г. Л. Охрана здоровья здоровых: некоторые проблемы теории и практики / Г. Л. Апанасенко // Валеология : диагностика, практика, средства обеспечения здоровья. – СПб. : Наука, 1993. – С. 52.
9. Апанасенко Г. Л. Медична валеологія (вибрані лекції) / Г. Л. Апанасенко, Л. О. Попова. – К. : Здоров'я, 1998. – 248 с.
10. Арнольдов А. И. Социальная педагогика и культурология: содружество наук / А. И. Арнольдов. – М. : АСОПиР РФ, 1996. – 28 с.
11. Ассаджиоли Р. Психосинтез. Принципы и техники / Роберто Ассаджиоли ; пер. с англ. Е. Петровой. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2002. – 416 с.
12. Атутов П. Р. Технология и современное образование / П. Р. Атутов // Педагогика. – 1996. – № 2. – С. 11–14.

- 13.Бабанский Ю. К. Оптимизация педагогического процесса (в вопросах и ответах) / Ю. К. Бабанский, М. М. Поташник. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Рад. шк., 1984. – 287 с.
- 14.Бабич В. І. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / В. І. Бабіч. – Луганськ, 2006. – 20 с.
- 15.Беспалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посібник / О. В. Беспалько. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 134 с.
- 16.Бердяев Н. А. О назначении человека / Н. А. Бердяев. – М. : Республика, 1994. – 383 с.
- 17.Берн Э. Введение в психиатрию и психоанализ для непосвященных / Эрик Берн ; пер. с англ. А. И. Федорова. – СПб. : Санкт-Петербург Оркестр: Талиман, 1995. – 432 с.
- 18.Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 160 с.
- 19.Беспалько В. П. Опыт разработки и использования критериев качества усвоения знаний / В. П. Беспалько // Сов. педагогика. – 1968. – № 4. – С. 52–69.
- 20.Беспалько В. П. Теория учебника : дидактический аспект / В.П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1988. – 160 с.
- 21.Бех І. Д. Виховання особистості. У 2 кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
- 22.Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів : дис. ...д-ра пед. наук. : 13.00.01 / Бібік Надія Михайлівна. – К., 1998. – 380 с.
- 23.Бирюкова М. В. Социальные технологии и проектирование : учеб. пособие для высших учебных заведений / М. В. Бирюкова ; Нар. укр. акад. – Х., 2001. – 400 с.
- 24.Бодалёв А. А. Личность и обучение. Избранные труды / А. А. Бодалёв. – М. : Педагогика, 1983. – 272 с.

- 25.Бордовская Н. В. Педагогика : учебник для вузов / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб. : Питер, 2003. – 304 с.
- 26.Боткин С. П. Клинические лекции / С. П. Боткин. – М. : Медгиз, 1950. – С. 10.
- 27.Брехман И. И. Валеология – наука о здоровье / И. И. Брехман. – 2-е изд., доп., перераб. – М. : Физкультура и спорт, 1990. – 208 с.
- 28.Бромлей Ю. В. Создано человечеством / Ю. В. Бромлей, Р. Г. Подольный. – М. : Политиздат, 1984. – 272 с.
- 29.Булич Е. Г. Валеологія. Теоретичні основи валеології : навч. посібник / Е. Г. Булич, І. В. Мурахов. – К. : ІЗМН, 1997. – 224 с.
- 30.Валеологічна освіта та виховання : сучасні підходи, доступність і шляхи їх розвитку в Україні : зб. наук.-практ. ст. / за заг. ред. В. М. Оржеховської. – К. : Магістр – 5, 1999. – 120 с.
- 31.Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова. – Донецьк : ТОВ ВКФ"БАО", 2008. – 704 с.
- 32.Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1989. – 262 с.
- 33.Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский ; под ред. М. Г. Ярошевского. – М. : Педагогика, 1987. – 344 с.
- 34.Вікова психологія / за ред. Г. С. Костюка. – К. : Рад. шк., 1976. – 272 с.
- 35.Возрастная и педагогическая психология : учеб. для студ. пед. ин-тов / В. В. Давыдов, Т. В. Драгунов, Л. Б. Ительсон и др. / под ред. А. В. Петровского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Просвещение, 1979.– 288 с.
- 36.Войтенко В. П. Здоровье здоровых / В. П. Войтенко. – К. : Здоровье, 1991. – 246 с.
- 37.Волков Ю. Г. Человек : энциклопедический словарь / Ю. Г. Волков, В. С. Поликарпов. – М. : Гардарики, 2000. – С. 338.
- 38.Гален А. К систематике антропологии // Проблема человека в западной философии : переводы / А. Гален ; сост. и послесл. П. С. Гуревича. – М., 1988. – С. 160.

39. Гальперин П. Я. Методы обучения и умственное развитие ребенка / П. Я. Гальперин. – М. : МГУ, 1985. – 45 с.
40. Гегель Г. Наука логики / Георг Гегель. – М. : Мысль. – Т. 1. Учение о бытии. 1970. – 501 с. ; Т. 2. Учение о сущности. 1970. – 248 с. ; Т. 3. Учение о понятии. 1972. – 374 с.
41. Гмурман В. Е. Руководство к решению задач по теории вероятности и математической статистике : учеб. пособие / В. Е. Гмурман. – 5-е изд., стер. – М. : Высш. шк., 2000. – 400 с.
42. Гончаренко М. С. Валеологический словарь / М. С. Гончаренко. – Х. : ХГУ, 1999. – 316 с.
43. Горащук В. П. Теоретичні і методологічні засади формування культури здоров'я школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 „Теорія та історія педагогіки” / В. П. Горащук. – Х., 2004. – 40 с.
44. Горащук В. П. Формирование культуры здоровья школьников (теория и практика) / В. П. Горащук. – Луганск : Альма-матер, 2003. – 376 с.
45. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В. М. Гриньова. – Х. : Основа, 1998. – 300 с.
46. Гриньова М. В. Методика викладання валеології : навч.-метод. посібник / М. В. Гриньова. – Полтава : АСМІ, 2001. – 156 с.
47. Гуревич П. С. Философия культуры : учебник для высшей школы / П. С. Гуревич. – М. : ИД NOTA BENE, 2001. – 352 с.
48. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения : опыт теоретического и экспериментального психологического исследования / В. В. Давыдов. – М. : Педагогика, 1986. – 240 с.
49. Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні : (проект) освітня галузь „Фізична культура і здоров'я”; освітня галузь „Валеологія” / Т. Є. Бойченко, М. С. Гончаренко, В. П. Горащук та ін. – К. : Генеза, 1997. – С. 31–54.

50. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения / А. Дистервег ; общ. ред. Е. Н. Медынского. – М. : Учпедгиз, 1956. – 374 с.
51. Дмитренко Т. А. Педагогическая система: структура и законы функционирования / Т. А. Дмитренко // Понятийный аппарат педагогики и образования : сб. науч. тр. – Вып. 2. – Екатеринбург, 1996. С. 59–68.
52. Дмитренко Т. О. Методологічні основи соціальної педагогіки / Т. А. Дмитренко, К. В. Ярецько. – Х. : Крок, 2003. – 32 с.
53. Дмитренко Т. О. Факторний аналіз процесу розвитку методології педагогіки / Т. А. Дмитренко, К. В. Ярецько // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Вип. 20. – Х. : ХДАК, 2007. – С. 166–169.
54. Дмитренко Г. А. Цільове управління : вимірювання результативності діяльності учнів і педагогів : навч.-метод. посібник / Г. А. Дмитренко, В. В. Олійник, О. Л. Ануфрієва. – К. : УПКККО, 1996. – 84 с.
55. Драгнев Ю. В. Формування культури здоров'я студентів в умовах комп'ютеризації навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Ю. В. Драгнев. – Луганськ, 2008. – 20 с.
56. Дубогай А. Д. Психолого-педагогические основы формирования здорового образа жизни школьников младших классов : дис....д-ра пед. наук : 13.00.01 / Дубогай Александра Дмитриевна. – К., 1991. – 374 с.
57. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии : пер. с фр. / Эмиль Дюркгейм. – М. : Наука, 1991. – 572 с.
58. Євтух М. Б. Соціальна педагогіка : підручник / М. Б. Євтух, О. П. Сердюк. – К. : МАУП, 2002. – 232 с.
59. Єльнікова Г. В. Організація діяльності педагогічного колективу школи щодо контролю за засвоєнням учнями змісту навчання : навч. посібник / Г. В. Єльнікова. – Х. : ХОІНОПП, 1996. – 60 с.
60. Ерасов Б. С. Социальная культурология : учебник для студ. высших учеб. завед. / Б. С. Ерасов. – 3-е изд., доп. и перераб. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 591 с.

- 61.Ешич М. Б. Культура в системе общества / М. Б. Ешич // сб. : Культура в общественной системе социализма. – М., 1984. – С. 8–55.
- 62.Железовская Г. И. Принципы формирования дидактических терминов / Г. И. Железовская, С. В. Еремина // Педагогика. – 1999. – № 5. – С. 18–22.
- 63.Заброцький М. М. Вікова психологія : навч. посібник / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 1998. – 92 с.
- 64.Загвязинский В. И. Методология и методика педагогического исследования / В. И. Загвязинский. – М. : Педагогика, 1982. – 160 с.
- 65.Заверико Н. В. Технології соціально-педагогічної діяльності / Н. В. Заверико // Соціальна педагогіка : теорія і технології : підручник / [за ред. І. Д. Зверєвої]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – С. 147–160.
- 66.Заверико Н. В. Теоретичні засади соціально-педагогічної технології роботи з підлітками / Н. В. Заверико // Науковий часопис : Соціологія. Соціальна робота. Управління : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. Серія 11. – № 2. – С. 80–86.
- 67.Зайцев В. П. Валеология: Формирование и укрепление здоровья / В. П. Зайцев. – Белгород : БелГТАСМ, 1998. – 88 с.
- 68.Занков Л. В. Избранные педагогические труды / Л. В. Занков ; [вступ. ст. : Ш. А. Амонашвили, – С. 7-16]. – М. : Новая шк., 1996. – 426 с.
- 69.Зверєва І. Д. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 „Соціальна педагогіка” / І. Д. Зверєва. – К., 1999. – 38 с.
- 70.Зимівець Н. В. Соціально-педагогічні технології формування відповідального ставлення до здоров'я в учнівській молоді [Електронний ресурс] : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.05 / Зимівець Наталія Володимирівна. – Луганськ, 2008. – 247 с. Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/342608.html>. – Назва з титул. екрану.
- 71.Зимняя И. А. Педагогическая психология : учебник для вузов / И. А. Зимняя. – 2-е изд., доп., испр. и перераб. – М. : Логос, 2003. – 384 с.

- 72.Йегер В. Пайдейя : воспитание античного грека : (эпоха великих воспитателей и воспитательных систем) / В. Йегер ; пер. с нем. М. Н. Ботвинника. – М. : Греко-латин. каб. Ю. А. Шичалина, 1997. – 334 с.
- 73.Каган М. С. Системный подход и гуманитарное знание : избр. статьи / М. С. Каган. – Л. : Ленинград. ун-т, 1991. – 384 с.
- 74.Каган М. С. Философия культуры / М. С. Каган. – СПб. : ТОО ТК „Петрополис”, 1996. – 414 с.
- 75.Казначеев В. П. Основы общей валеологии / В. П. Казначеев. – М. : ИПП ; Воронеж : НПО “МОЛЭК”, 1997. – 48 с.
- 76.Калью П. И. Сущностная характеристика понятия «здоровья» и некоторые вопросы перестройки здравоохранения : обзорная информация / П. И. Калью. – М., 1998. – 67 с.
- 77.Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении : книга для учителя / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.
- 78.Кант И. Сочинения / Иммануил Кант. – М. : Мысль, 1966. – Т. 1-6.
- 79.Качество знаний учащихся и пути его совершенствования / под ред. М. Н. Скаткина, В. В. Краевского. – М. : Педагогика, 1978. – 208 с.
- 80.Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг. – Таллин : Влагус, 1980. – 334 с.
- 81.Кириленко С. В. Соціально-педагогічні умови формування культури здоров'я старшокласників : автореф. дис. на здобут. наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. 13.00.07 „Теорія та методика виховання” / С. В. Кириленко. – К., 2004. – 21 с.
- 82.Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе / М. В. Кларин. – М. : Знание, 1989. – 75 с.
- 83.Князева Е. М., Курдюмов С. М. Синергетика как новое мироведение : диалог с И. Пригожиным / Е. М. Князева, С. М. Курдюмов // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 3–21.
- 84.Колбанов В. В. Валеология / В. В. Колбанов. – СПб. : ДЕАН, 1998. – 232 с.

85. Кон И. С. Ребенок и общество : (ин-т. этногр. перспектива) / И. С. Кон; АН СССР Ин-т этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая. – М., 1988. – 269 с.
86. Концепція Державної програми «Здорова дитина» на 2008-2017 рр. [Електронний ресурс] // Медицинская газета «Здоровье Украины». – 2007. № 17. Режим доступа : <http://health-ua.com/articles/2030.html>. – Назва з титул. екрану.
87. Королев Ф. Ф. Системный подход и возможности его применения в педагогических исследованиях / Ф. Ф. Королев // Сов. педагогика. – 1970. – № 9. – С. 103–113.
88. Корчак Я. Избранные педагогические произведения / Янош Корчак. – М. : Просвещение, 1979. – 487 с.
89. Краевский В. В. Проблемы научного обоснования обучения : методологический анализ / В. В. Краевский. – М. : Педагогика, 1977. – 264 с.
90. Кривошеева Г. Культура здоров'я особистості як соціально-педагогічна проблема / Г. Кривошеева // Шлях освіти. – 2001. – № 1. – С. 35–37.
91. Ксензова Г. Ю. Перспективные школьные технологии : учеб.-метод. пособие / Г. Ю. Ксензова. – М. : Педагогическое общество России, 2001. – 224 с.
92. Культура жизни личности : (проблема теории и методологии социал.-психол. исслед.) / Сохань Л. В., Тихонович В. А., Донченко Е. А. и др. ; отв. ред. Сохань Л. В., Тихонович В. А. – К. : Наукова думка, 1988. – 192 с.
93. Культура життєвого самовизначення. Частина I. Початкова школа : метод. посіб. / За ред. І. Д. Зверєвої. – К. : СТ – Друк, 2003 – 288 с.
94. Куракин А. Т. Исходные позиции и основные направления исследовательского поиска / А. Т. Куракин. – М., 1978. – 73 с.
95. Лазарев Ф. В. Философия : учебное пособие / Ф. В. Лазарев, М. К. Трифонова. – Симферополь : СОНАТ, 1999. – 352 с.
96. Лапаєнко С. В. Формування ціннісних орієнтацій старших підлітків на здоровий спосіб життя : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.07 / Лапаєнко Світлана Володимирівна. – К., 2000. – 203 с.
97. Леонтьев А. Н. Избранные педагогические произведения / А. Н. Леонтьев. – М. : Педагогика. 1983. – Т. 1-2.

98. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 186 с.
99. Лесгафт П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Лесгафт ; сост. И. Н. Решетень. – М. : Педагогика, 1980. – 400 с.
100. Линтон Р. Культурные основания личности / Р. Линтон // Человек и социокультурная среда. – М., 1992. – Вып. 2. – С. 44.
101. Липский И. А. Социальная педагогика : методологический анализ : учеб. пособие / И. А. Липский. – М. : ТЦ Сфера, 2004. – 320 с.
102. Лисицын Ю. П. Здоровье человека – социальная ценность / Ю. П. Лисицын, А. В. Сахно. – М. : Мысль, 1988. – 270 с.
103. Лисицын Ю. П. Слово о здоровье : [проблемы общественного и индивидуального здоровья] / Ю. П. Лисицын. – М. : Сов. Россия, 1986. – 190 с.
104. Лихачев Б. Т. Педагогика : курс лекций : учеб. пособие для студ. пед. учебн. заведений и слушателей ИПК и ФПК / Б. Т. Лихачев. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрайт-М, 2001. – 607 с.
105. Лищук В. А. Обзор : Основы здоровья : актуальные задачи, решения, рекомендации / В. А. Лищук, Е. В. Мосткова. – М. : Бином, 1994. – С. 26.
106. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : (навч. посібник для студ. пед. навч. закл.) / В. І. Лозова, Г. В. Троцько ; ХДПУ ім. Г. С. Сковороди. – Х., 1997. – 338 с.
107. Локк Дж. Сочинения / Джон Локк. – М. : Мысль, 1988. – Т. 1-3.
108. Лосев А. Ф. Дерзание духа / А. Ф. Лосев. – М. : Политиздат, 1989. – 264 с.
109. Лушин П. В. Психология личностного изменения / П. В. Лушин. – Кировоград : ООО “Имэкс ЛТД”, 2002. – 360 с.
110. Макаренко А. С. Педагогическая поэма / А. С. Макаренко. – М. : Правда, 1979. – 640 с.
111. Малько А. О. Теоретико-методологічні основи розвитку соціальної педагогіки : монографія / А. О. Малько. – Х. : ХДАК, 2004. – 285 с.
112. Маркарян Э. С. Теория культуры и современная наука / Э. С. Маркарян. – М. : Мысль, 1983. – 284 с.

113. Маркарян Э. С. О генезисе человеческой деятельности и культуры / Э. С. Маркарян. – Ереван : АН Армян. ССР, 1973. – 146 с.
114. Маслоу Абрахам Грольд. Мотивация и личность : [пер с англ.] / Абрахам Грольд Маслоу; [авт. предисл. : Р. Фрейгер ; науч. ред., авт. послесл. Е.П. Ильин]. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 315 с.
115. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / Абрахам Маслоу. – М. : Смысл, 1999. – 424 с.
116. Межуев В. М. О понятии «культура» / В. М. Межуев. – М. : Знание, 1968. – 16 с.
117. Мельник Ю. Б. Аспекти вивчення феномена „культура здоров'я” / Ю. Б. Мельник // Розвиток особистості в полікультурному освітньому просторі : зб. матеріалів міжнар. конгр. „IV Слов'янські педагогічні читання”, 30 черв.– 1 липн. [2005 р.] / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України [та ін.]. – Черкаси : ЧНУ, 2005. – С. 313–314.
118. Мельник Ю. Б. Діалектика здоров'я / Ю. Б. Мельник // Всемирный Этический Форум «Единый мир – здоровый человек» : сб. тр. междунар. конгр., 27-30 апр. 2004 г. – Ялта, 2004. – С. 214–216.
119. Мельник Ю. Б. Концепція формування культури здоров'я суб'єктів освітнього процесу / Ю. Б. Мельник // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. – Х. : ОВС, 2002. – Вип. 23. – С. 123–127.
120. Мельник Ю. Б. Критерії та показники рівнів сформованості основ культури здоров'я у дітей молодшого шкільного віку / Ю. Б. Мельник // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. – Х. : ХДАДМ (ХХП), 2004. – Вип. 12. – С. 34–39.
121. Мельник Ю. Б. Культура здоров'я : авт. прогр. спецкурсу для учнів I–III кл. / Ю. Б. Мельник, С. М. Свячена. – Х. : НВК № 12, 2000. – 24 с.
122. Мельник Ю. Б. Моніторинг соціально-педагогічної системи формування культури здоров'я школярів / Ю. Б. Мельник // Теорія і практика управління соціальними системами : філософія, психологія, педагогіка, соціологія :

- щоквартальний наук.-практич. журнал. – Х. : НТУ „ХПІ”, 2009. – Вип. 2. – С. 90–96.
123. Мельник Ю. Б. Організація здорового способу життя в школі та формування культури здоров'я учнів початкових класів : навч.-метод. посіб. для кер. навч. закл., учителів, вихователів, практ. психологів, соц. працівників / Ю. Б. Мельник, С. М. Свячена. – Х. : ХДПУ, 2002. – 92 с.
124. Мельник Ю. Б. Організація процесу формування культури здоров'я – одне з найпріоритетніших завдань закладів освіти / Ю. Б. Мельник // Зб. наук. пр. Полтав. держ. пед. ун-ту ім. В. Короленка. – Полтава, 2003. – Вип. 1-2 (28/29). – С. 80–83. – (Сер. : Педагогічні науки).
125. Мельник Ю. Б. Особливості формування культури здоров'я: модель культури здоров'я особистості учня / Ю. Б. Мельник // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. – Х. : ХДАДМ (ХХПІ), 2004. – Вип. 11. – С. 37–46.
126. Мельник Ю. Б. Соціально-педагогічна система формування культури здоров'я школярів / Ю. Б. Мельник // Соціальна робота в Україні : теорія і практика : наук.-метод. журнал. – К., 2008. – № 1. – С. 50–56.
127. Мельник Ю. Б. Теоретичне обґрунтування соціально-педагогічної технології формування культури здоров'я в початковій школі / Ю. Б. Мельник // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Х. : ХДАК, 2007. – Вип. 21. – С. 234–241.
128. Мельник Ю. Б. Упровадження соціально-педагогічної технології формування культури здоров'я в початковій школі / Ю. Б. Мельник // Соціальна педагогіка : теорія і практика : наук.-метод. журнал. – Луганськ : ЛНПУ, „Альма-матер”, 2009. – № 3. – С. 67–76.
129. Мельник Ю. Б. Феномен „культура здоров'я” (методологічний та методичний аспекти) / Ю. Б. Мельник // Всемирный Этический Форум „Этика и гуманизм” : сб. тр. междунар. конгр., 25-29 апр. 2005 г. – Алушта, 2005. – С. 177–179.

130. Мельник Ю. Б. Формування культури здоров'я учнів початкової школи / Ю. Б. Мельник // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. – Х. : ХДАДМ (ХХІІІ), 2002. – Вип. 23. – С. 37–49.
131. Мельник Ю. Б. Формування культури здоров'я як необхідної умови гармонійного розвитку школярів / Ю. Б. Мельник // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Х. : ХДАК, 2001. – Вип. 7. – С. 139–147.
132. Менегетти А. Проект “Человек” : пер. с итал. / А. Менегетти. – М. : Славянская ассоциация Онтопсихологии, 1998. – 220 с.
133. Методы исследований и организация экспериментов / под ред. проф. К. П. Власова – Х. : Гуманитарный Центр, 2002. – 256 с.
134. Методика и технологии работы социального педагога : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Б. Н. Алмазов, М. А. Беляева, Н. Н. Бессонова и др. : [под ред. М. А. Галагузовой, Л. В. Мардахаева]. – М. : Издат. центр “Академия”, 2002. – 192 с.
135. Методическое пособие по валеологическим аспектам здоровья / под ред. М. С. Гончаренко. – Х. : ХНУ, 2000. – 196 с.
136. Мищик Л. И. Профессиональная подготовка социального педагога (педагогический, психологический и управленческий аспекты) Л. И. Мищик. – Запоріжжя : ИПК «Запоріжжя», 1996. – 104 с.
137. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка: досвід та перспективи : монографія / Л. І. Міщик. – Запоріжжя, 1999. – 227 с.
138. Мудрик А. В. Психология и воспитание / А. В. Мудрик. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2006. – 472 с.
139. Мягких В. Б. Соціальне здоров'я молоді в умовах сучасного українського суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціолог. наук : спец. 22.00.04 „Спеціальні та галузеві соціології” / В. Б. Мягких. – Харків, 2007. – 20 с.

140. М'ясищев В. Н. Психология отношений / В. Н. М'ясищев ; вступ. стат. и ред. А. А. Бодалева. – М. : Институт практической психологии ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1995. – 356 с.
141. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Освіта України. – 18 лип. – 2001. – № 29.– С. 4–6.
142. Нечепоренко Л. С. Педагогика личности : учебное пособие / Л. С. Нечепоренко. – Х. : ХГУ, 1992. – 114 с.
143. Новейший философский словарь : 3-е изд., исправл. – Мн. : Книжный Дом, 2003. – 1280 с. – (Мир энциклопедий).
144. Овчарова Р. В. Практическая психология образования : учеб. пособие для студ. психол. фак. университетов / Р. В. Овчарова. – М. : ИЦ «Академия», 2003. – 448 с.
145. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога / Р. В. Овчарова. – М. : ТЦ «Сфера», 2001. – 480 с.
146. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – 17-е изд. стереотип. – М. : Рус. язык, 1985. – 797 с.
147. Омельченко С. О. Теоретичні та методичні основи взаємодії соціальних інститутів суспільства в формуванні здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 „Соціальна педагогіка” / С. О. Омельченко. – Луганськ, 2008. – 44 с.
148. Оржеховська В. М. Здоровий спосіб життя як пріоритетна цінність у вихованні підлітків / В. М. Оржеховська // Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. / за заг. ред. О. В. Сухомлинської, ред. П. Р. Ігнотенко, Р. П. Скульського, упор. О. М. Павліченка. – К., 1997. – С. 188–191.
149. Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды / Хосе Ортега-и-Гассет ; общ. ред. А. М. Руткевича. – М. : Весь мир, 1997. – 704 с.
150. Основи здоров'я і фізична культура : програма для загальноосвітніх навчальних закладів (1-11 класи). – К. : Початкова школа. – 2001. – 112 с.

151. Павлов И. П. Двадцатилетний опыт объективного изучения высшей нервной деятельности (поведения) животных / И. П. Павлов. – М. : Наука, 1973. – 659 с.
152. Панфёров В. Н. Психология человека : Душа и тело. Организм и психика. Функции психики. Структура психики : учеб. пособие / В. Н. Панфёров. – 2-е изд. – СПб. : Михайлов, 2002. – 252 с.
153. Педагогическое наследие / [Я. А. Коменский, Дж. Локк, Ж. Ж. Руссо, А. Н. Песталоцци / сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский]. – М. : Педагогика, 1988. – 416 с.
154. Педагогічний словник для молодих батьків / [відп. секр. Т. Ф. Алексеєнко ; відп. ред. В. Г. Постовий та ін.] – К. : ДЦССМ, 2002. – 348 с.
155. Перлз Ф. Гештальт-подход, Свидетель терапии : / Фредерик Перлз ; пер. с англ. М. Папуша. – М. : Ин-т психотерапии, 2003. – 217 с.
156. Песталоцци И. Г. Избранные педагогические произведения : в 3 т. / И. Г. Песталоцци ; под ред. М. Ф. Шабаевой. – М. : АПН РСФСР, 1961, 1963. – Т. 1-3.
157. Петленко В. П. Интегративная медицина XXI века : Валеологические проблемы / В. П. Петленко // III Национальный конгресс по профилактической медицине и валеологии. – СПб., 1996. – С. 9–12.
158. Петровский А. В. Психологические контакты, взаимопонимание, такт / А. В. Петровский // Воспитание школьников. – 1970. – № 6 – С. 12–18.
159. Питюков В. Ю. Основы педагогической технологии : учеб.-метод. пособие / В. Ю. Питюков. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Гном и Д, 2001. – 192 с.
160. Подласый И. П. Педагогика начальной школы : учеб. пособие для студ. пед. колледжей / И. П. Подласый. – М. : Гуманит. ИЦ ВЛАДОС, 2000. – 400 с.
161. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : учеб. для студ. пед. вузов / И. П. Подласый. В 2 кн. – М. : Гуманит. ИЦ ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1 : Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
162. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование : Социально-философское исследование / С. И. Подмазин. – Запорожье : Просвіта, 2000. – 250 с.

163. Полищук В. И. Мировая и отечественная культура / В. И. Полищук. – Екатеринбург, 1993. – Ч. I. – С.12.
164. Попов С. В. Валеология в школе и дома (о физическом благополучии школьников) / С. В. Попов. – СПб. : СОЮЗ, 1997. – 256 с.
165. Приступа Є. Н. Становлення і розвиток педагогічних основ української народної фізичної культури : дис. ...д-ра пед. наук : 13.00.01 / Приступа Євген Никодимович. – Львів, 1995. – 411 с.
166. Програми для середньої загальноосвітньої школи : 1-4 класи / [авт. Надія Бібік та ін.] – К. : Початкова школа. 2006. – 432 с.
167. Прокопенко І. Ф. Педагогічна технологія : посібник / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. – Х. : Основа, 1995. – 105 с.
168. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту : указ Президента України. – № 1148/2004 від 28.09.2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 39. – Ст. 2584. – С. 23.
169. Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності в суспільстві та утвердження здорового способу життя : указ Президента України. – № 258/2002 від 15.03.2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 12. – Ст. 555. – С. 6.
170. Про об'єднання громадян : закон України. – № 2461-ХІІ від 16.06.1992 р. // Відомості Верх. Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 504.
171. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми „Здорова нація” на 2009-2013 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України. – № 731-р від 21.05.2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 37. – Ст. 1241. – С. 26.
172. Про фізичну культуру і спорт : закон України. – № 3808-ХІІ від 24.12.1993 р. // Відомості Верх. Ради України. – 1994. – № 14. – Ст. 80.
173. Психологія здоров'я : учебник для вузов / под ред. Г. С. Никифорова. – СПб. : Питер, 2003. – 607 с.
174. Психологія и культура / под ред. Д. Мацумото. – СПб. : Питер, 2003. – 718 с.

175. Психотерапевтическая энциклопедия / под ред. Б. Д. Карвасарского. – СПб. : Питер, 2000. – 1024 с.
176. Раевский Р. Т. Здоровье здоровых и оздоровительный образ жизни студентов / Р. Т. Раевский, С. М. Канишевский ; под общ. ред. Р. Т. Раевского. – О. : Наука и техника, 2008. – 556 с.
177. Разумная организация жизни личности : проблемы воспитания и саморегулирования / ред. кол. Л. В. Сохань, В. А. Тихонович ; АН УССР. Ин-т философии. – К. : Наукова думка, 1989. – 350 с.
178. Райх Вильгельм. Анализ характера / Вильгельм Райх ; пер. с англ. Е. Поле. – М. : Апрель Пресс, ЭКСМО-Пресс, 2000. – 528 с.
179. Рерих Н. Держава света ; священный дозор / Николай Рерих. – Рига : Вида, 1992. – 285 с.
180. Рижанова А. О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 „Соціальна педагогіка” / А. О. Рижанова. – Луганськ, 2005. – 44 с.
181. Розов Н. С. Культура, ценности и развитие образования / Н. С. Розов. – М. : Педагогика, 1991. – 193 с.
182. Ротерс Т. Т. Теория и методика развития личности школьника во взаимодействии физического и эстетического воспитания : дис. ...д-ра пед. наук. : 13.00.01 / Татьяна Тихоновна Ротерс. – Луганськ, 2001. – 415 с.
183. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования / С. Л. Рубинштейн. – М. : АН СССР, 1973. – 423 с.
184. Савченко С. В. Педагогика социализации как новая отрасль педагогического знания: опыт предварительного анализа / С. В. Савченко // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту ім. Т. Шевченко. – 2004. № 1(69) – С. 233–238.
185. Свириденко С. О. Формування здорового способу життя молодших школярів у позакласній виховній роботі : дис. ...канд. пед. наук. : 13.00.01 / Свириденко Світлана Олександрівна. – К., 1998. – 216 с.
186. Свириденко С. О. Формування культури здоров'я дитини в сім'ї як чинник соціальної компетентності / С. О. Свириденко // Кроки до компетентності та

- інтеграції в суспільство : науково-методичний збірник / ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор) та ін. – К. : Контекст, 2000. – С. 135–139.
187. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
188. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Е. В. Сидоренко. – СПб. : ООО “Речь”, 2001. – 350 с.
189. Скаткин М. Н. Проблемы современной дидактики / М. Н. Скаткин. – М. : Педагогика, 1989. – 96 с.
190. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів. У 2 т. / Г. С. Сковорода. – К. : Наук. думка, 1973. – Т. 1. – 531 с.
191. Скумин В. А. Пропедевтика культуры здоровья / В. А. Скумин, Л. А. Бобина. – Новочебоксарск : Терос, 1994. – 192 с.
192. Скумин В. А. Культура Здоровья – фундаментальная наука о человеке / В. А. Скумин. – Новочебоксарск : Терос, 1995. – 132 с.
193. Словарь практического психолога / сост. С. Ю. Головин. – Мн. : Харвест, 1998. – 800 с.
194. Соколов Э. В. Культура и общество / Э. В. Соколов. – Ленинград : Наука, 1972. – С. 18-20.
195. Соловьев В. Избранное / Владимир Соловьев. – М. : Сов. Россия, 1990. – 496 с.
196. Соотношение биологического и социального в человеке : материалы симпозиума (Москва, сент. 1975 г.). – М., 1975. – 856 с.
197. Сохань Л. В. Жизненный путь личности / Л. В. Сохань. – К. : Наук. думка, 1987. – 277 с.
198. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / [І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я.Харченко та ін.] : за заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 254 с.
199. Соціальна робота : короткий енциклопедичний словник. – К. : ДЦССМ, 2002. – 536 с.

200. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підручник / за ред. І. Д. Зверєвої. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.
201. Социальная педагогика : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / под. ред. В. А. Никитина. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 272 с.
202. Степаненкова Э. Я. Теория и методика физического воспитания и развития ребенка : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Э. Я. Степаненкова. – М. : ИЦ «Академия», 2001. – 368 с.
203. Степин В. С. Культура / В. С. Степин // Новейший философский словарь. – 3-е изд., испр. – Мн. : Книжный Дом, 2003. – С. 527–529.
204. Сухомлинский В. А. Избранные произведения : в 5-ти т. / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1979 – Т. 1. – 1979. – 686 с.
205. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1969. – 320 с.
206. Сухомлинский В. А. Хрестоматия по этике / В. А. Сухомлинский ; сост. О. В. Сухомлинская. – М. : Педагогика, 1990. – 304 с.
207. Сучасні підходи у сфері охорони громадського здоров'я та його популяризації / [упоряд. Н. В. Зимівець, В. В. Крушельницький, Т. І. Мірошниченко : за заг. ред. І. Д. Зверєвої]. – К : Наук. світ, 2004. – 95 с.
208. Сущенко Л. П. Здоровий спосіб життя людини як об'єкт соціального пізнання : дис. ...канд. філос. наук : 09.00.03 / Сущенко Людмила Петрівна. – Запоріжжя, 1997. – 185 с.
209. Тайлор Э. Б. Первобытная культура / Э. Б. Тайлор. – М. : Прогресс, 1989. – 361 с.
210. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология : учеб. для студ. сред. пед. учеб. заведений / Н. Ф. Талызина. – 3-е изд., стереотип. – М. : ИЦ «Академия», 2003. – 288 с.
211. Татарникова Л. Г. Педагогическая валеология : Генезис. Тенденции развития / Л. Г. Татарникова. – 2-е изд. перераб. и доп. – СПб. : Перовский и К°, 1997. – 416 с.

212. Теоретические основы содержания образования / под ред. В. В. Краевского, И. Я. Лернера. – М. : Педагогика, 1989. – 362 с.
213. Теплов Б. М. Избранные труды : в 2-х т. / Б. М. Теплов. – М. : АПН РСФСР, 1985. – Т. 1. – 1985. – 575 с.
214. Технології соціально-педагогічної роботи : навч. посібник / за заг. ред. А. Й. Капської. – К., 2000. – 372 с.
215. Торохова Е. И. Валеология : словарь Е. И. Торохова. – М. : Флинта : Наука, 1999, – 248 с.
216. Требование к знаниям и умениям школьников : дидактико-методологический анализ / под ред. А. А. Кузнецова. – М. : Педагогика, 1987. – 176 с.
217. Трещева О. Л. Культура здоровья личности (теоретическая модель) / О. Л. Трещева // Современный олимпийский спорт и спорт для всех : материалы VII междунар. науч. конгресса. – М. : Спорт Академ Пресс, 2003. – Т. 1. – 2003. – С. 177–178.
218. Управление качеством образования : практикоориентированная монография и метод. пособие / под. ред. М. М. Поташника. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 448 с.
219. Ушинський К. Д. Твори / К. Д. Ушинський. – К. : Рад. школа, 1955. – Т. 1-6.
220. Філософський словник / за ред. чл.-кор. АН СРСР В. І. Шинкарука. – 2-е вид. (перероб. і доп.). – К. : Головна ред. укр. рад. енциклопедії. 1986. – 789 с.
221. Флоренский П. У водоразделов мысли : черты конкретной метафизики : ч. 2 / Павел Флоренский // Символ. – 1992.– № 28. – С. 128.
222. Формирование культуры здоровья обучающихся. Материалы межрегиональной конференции работников образования и здравоохранения, 7 декабря 2004 г. – Казань : РИЦ, „Школа”, 2005. – 140 с.
223. Формування здорового способу життя молоді в Україні: національна модель „Молодь за здоров'я” / П. Шатц, О. Балакірева та ін. – К. : Укр. ін.-т соц. досліджень, 2005. – 130 с.

224. Фрейд З. Психоаналитические этюды / Зигмунд Фрейд ; пер. с нем., составление Д. И. Донского, В. Ф. Круглянского ; послесл. В. Т. Кондрашенко. – Мн. : ООО «Попурри», 2001. – 608 с.
225. Фромм Э. Человек для себя / Эрих Фромм. – Мн. : Коллегиум, 1992. – 253 с.
226. Харченко С. Я. Соціально-педагогічні технології : навч.-метод. посібник для студ. вищих навч. закл. / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 552 с.
227. Хорни К. Собрание сочинений. В 3 т. Т. 1. Психология женщины ; невротическая личность нашего времени : пер. с англ. / Карен Хорни. – М. : Смысл, 1997. – 496 с.
228. Хорни К. Психоанализ и культура : избр. тр. / Карен Хорни, Эрих Фромм ; [пер. / сост. и послесл. : А. М. Руткевич]. – М. : Юрист., 1995. – 620 с.
229. Хроника ВОЗ. – 1978. – № 7. – С. 393.
230. Цюпак Ю. Ю. Педагогічні аспекти формування здорового способу життя у молодших школярів, які проживають в зоні підвищеної радіоактивності : дис. ...кан. пед. наук : 24.00.02 / Цюпак Юрій Юрієвич. – Луцьк, 2000. – 203 с.
231. Чавчавадзе Н. З. Культура и ценности / Н. З. Чавчавадзе. – Тбилиси : Мицниереба, 1984. – 172 с.
232. Шамова Т. И. Управление образовательным процессом в адаптивной школе / Т. И. Шамова, Т. М. Давиденко. – М. : Центр “Педагогический поиск”, 2001. – 384 с.
233. Шахненко В. І. Засоби збереження і зміцнення здоров'я дітей шестирічного віку в навчально-виховному процесі / В. І. Шахненко // Джерело педагогічної майстерності : наук.-метод. бюлетень.– Х., 2002. – Вип. № 1. – С. 12–19.
234. Шахненко В. І. Теоретичні основи формування культури здоров'я молодших школярів / В. І. Шахненко. – К. : ІСДОУ МП, 1995. – 180 с.
235. Школа и психическое здоровье учащихся / под ред. С. М. Громбаха. – М. : Медицина, 1988. – 271 с.
236. Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.) : монографія в 2 т. Т. 1 / В. М. Шейко. – Х. : Основа, 2001. – 400 с.

237. Шкуркіна В. М. Формування соціального здоров'я дітей-сиріт підліткового віку в загальноосвітніх школах-інтернатах : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.05 / Шкуркіна Вікторія Миколаївна. – Луганськ, 2006. – 220 с.
238. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе / Г. И. Щукина. – М. : Педагогика, 1979. – 234 с.
239. Эльконин Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин. – М. : Педагогика, 1978. – 304 с.
240. Энциклопедия : системы оздоровления Востока и Запада. – СПб. : ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2001. – 608 с.
241. Эриксон Э. Детство и общество / Эрик Эриксон ; пер. и науч. ред. А. А. Алексеева. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : ЛЕНАТО : Фонд «Университет. кн.» : АСТ, 1996. – 592 с.
242. Юнг К. Г. Божественный ребенок / К. Г. Юнг : [аналитическая психология и воспитание : пер. с нем., сост. и авт. предисл. П. С. Гуревич]. – М. : Олимп : ООО «Изд-во АСТ-ЛТД», 1997. – 398 с.
243. Якиманская И. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения / И. С. Якиманская // Вопросы психологии. – 1995. – № 2. – С. 31–42.
244. Яковлева Н. В. Анализ подходов к изучению здоровья в психологии / Н. В. Яковлева // Психология и практика : Ежегодник Российского психологического общества. – Ярославль, 1998. – Т. 4. – Вып. 2. – С. 364–366.
245. Ярмоленко О. Д. Системний підхід до формування національних і загальнолюдських моральних цінностей в українській етнопедагогіці : дис. ...канд. пед. наук. : 13.00.01 / О. Д. Ярмоленко. – К., 1995. – 176 с.
246. Ясвин В. А. Экспертиза школьной образовательной среды / В. А. Ясвин // Библиотека журнала «Директор школы». – М. : Сентябрь, 2000. – 128 с.
247. Ahmed P., Colker A., Coelho G. Toword a new definition of health / P. Ahmed, A. Colker, G. Coelho // Toword a new definition of health. Psychosocial dimension. – N.-Y., – London, 1979. – P. 12.
248. Bertalanffy L. V. Human Values in a Changing World / L. V. Bertalanffy // New Knowledge in Human Values. – N.-Y., 1959. – P. 65–74.

249. Eliot T. S. Notes towards the definition of Culture / T. S. Eliot. – L., 1948.
250. Fromm E. Zur Entstehung des Christudogmas / E. Fromm. – Imago, vol. 16 (1930) – P. 307–373.
251. Herskovits M. Cultural Anthropology / M. Herskovits. – N.-Y., 1955.
252. Kroeber A. and Klackhohn C. Culture. A critical Review of Concept and Definitions / A. Kroeber, C. Klackhohn. – Harvard Univ., 1952.
253. Maslow A. Healts as a Transcendence of Environment / A. Maslow // Essues in Human Behaviour. A Best of XIP Reader for Introductory Psychology. – Toronto, 1975. – P. 251–255.
254. Maslow A. H. Motivation and personality / A. H. Maslow. – N.-Y. : Harper. – 1954. – 456 p.
255. Melnik Y. Administrative aspects of formation the culture of health in average general educational establishments / Yuriy Melnik // Фізична культура, спорт та здоров'я : матеріали V міжнар. наук. конф. студ. та асп., [9-10 жовт.] 2003 р. – X. : ХДАФК, 2003. – С. 23.
256. Moreno J. L. Mental catharsis and the psychodrama / J. L. Moreno // I. A. Greenberg (Ed.) Psychodrama: Theory and therapy. – N.-Y. : Behavioral Publications, 1974.
257. Whitehead M. Counting the human costs: opportunities for and barriers to promoting health / M. Whitehead // Economic change, social welfare and health in Europe. WHO, – Copenhagen. 1994, – P. 59–75.
258. WHO : The first ten years of the world. – Geneva, 1958. – P. 459.